

Toespraak door Ingrid Wormgoor bij de onthulling van Stolpersteine voor de families Van Gelderen-Heimans en Moosberg-Van Gelderen, Rembrandtlaan 27, 23 juni 2023

De samenstelling van dit huishouden was in 1942 anders dan op het moment dat de familie van Gelderen er in 1935 kwam wonen. Het ging toen om Simon van Gelderen, zijn vrouw Helena Heimans en hun twee dochters Mietje en Elisabeth.

Simon van Gelderen is het vijfde van de zes kinderen van de Zwolse koopman David van Gelderen en Leentje Salomon Cats uit Gouda. Hij is goed geworteld in Zwolle: ook zijn vader en grootmoeder zijn in diezelfde stad geboren. Op 12-jarige leeftijd doet hij tegelijk met vijftien andere 'jongelieden' toelatingsexamen voor de rijksnormaalschool, de toenmalige opleiding voor onderwijzers voor het lager onderwijs. Alle kandidaten slagen. Uiteindelijk kiest hij echter niet voor het onderwijs, maar voor dezelfde branche als zijn vader en wordt hij veehandelaar. Zwolle was van oudsher een belangrijke stad voor de veehandel. Met een veemarkt op de Harm Smeengekade – en vanaf 1931 op de plek waar later de IJsselhallen werden gebouwd – was die veehandel een belangrijke poot voor de Zwolse economie. Op de laatste dag van 1903 trouwen Simon en Helena Heimans. Helena is het achtste van tien kinderen van de Zwolse koopman Jacob Israel Heimans en Elisabeth Valk. Het echtpaar krijgt twee dochters: Mietje en Elisabeth.

Binnen de veehandel krijgt Simon een aanzienlijke positie. Zo is hij enkele jaren voorzitter van de Bond der Overijsselsche Veehandelaren. Als hij in 1924 aan de beurt is om af te treden, dringen verschillende leden erop aan dat hij zou blijven. Hij treedt echter toch af, maar blijft wel actief. In 1931 vertegenwoordigt hij bijvoorbeeld de afdeling Overijssel op de landelijke bijeenkomst in Arnhem.

Ook op andere terreinen is Simon actief. Hij zit bijvoorbeeld in de jaren twintig in het bestuur van de afdeling Zwolle en Zwollerkerspel van de Liberale Staatpartij De Vrijheidsbond.

Verder is hij in 1924 voorzitter van het feestcomité dat ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de synagoge allerlei activiteiten organiseert in de Buitensociëteit. Behalve het officiële programma, is er op zondag een kinderfeest in de Buitensociëteit en 's avonds een groots feest met onder andere een revue.

Zoals gezegd verhuist het gezin in 1935 naar de Rembrandtlaan 27. Het nieuwe huis is kleiner dan hun oude woning aan de Thorbeckegracht 82. Mogelijk is die verhuizing een gevolg van de algemeen heersende economische crisis.

De jongste dochter Elisabeth trouwt in 1938 met Levie Anholt en verlaat het ouderlijk huis. De lege plek die zij na haar vertrek achterlaat, wordt al snel gevuld door Else Moosberg-Alsberg en haar zoon Paul. Else is een generatiegenoot van Simon en Helena en Paul is even oud als Mietje. Else is na een kort huwelijk gescheiden en vervolgens getrouwd met Richard Moosberg uit Lippstadt. Dat is een stadje in het Duitse Noordrijn-Westfalen. Richard heeft daar een textielzaak. Hij overlijdt voordat Hitler aan de macht komt.

Een paar maand nadat Hitler in 1933 tot rijkskanselier is benoemd, beginnen in Lippstadt boycotmaatregelen tegen joodse ondernemers. Fritz, een andere zoon van Else, wordt in 1934 gearresteerd wegens spionage en zit een paar jaar in een Gestapo-gevangenis. Na zijn

vrijlating emigreert hij naar Buenos Aires. Else en Paul blijven wel in Duitsland. Voor Paul is dat niet vrijwillig: ook hij wordt opgepakt en tot december 1938 verblijft hij in het concentratiekamp Sachsenhausen. Als hij terugkeert naar Lippstadt, maakt hij korte tijd deel uit van het bestuur van de plaatselijke synagoge. Eind april 1939 vertrekt hij echter samen met zijn moeder naar Nederland; naar Zwolle.

Vermoedelijk trekken ze naar Zwolle vanwege familiebanden. Een broer van Helena is namelijk in 1894 getrouwd met Selma Moosberg uit Lippstadt. Het is goed mogelijk dat deze Selma familie is van de overleden man van Else Moosberg.

Verhalen over hoe de beide gezinnen met elkaar omgaan zijn er niet. Het enige wat we mogen aannemen is dat Paul en Mietje het goed met elkaar kunnen vinden, want ze trouwen op 25 augustus 1942. Minder dan zes weken later zijn ze gearresteerd en naar Westerbork overgebracht. Ze zijn daar nog geen week als ze op 9 oktober 1942 samen op transport gesteld worden. Mietje sterft drie dagen later in Auschwitz. De overlijdensdatum van Paul is onduidelijk. Mogelijk stierf hij op 23 oktober 1942 maar zijn officiële overlijden is op 31 januari 1943. Op 1 december 1942 wordt nog een brief van hem ontvangen uit Birkenau.

Simon, Helena en Elsa blijven nog een half jaar in Zwolle. Zij maken deel uit van het laatste, grote transport van 8-9 april 1943. Na een verblijf van een maand in Vught, komen ze op 9 mei in kamp Westerbork. Drie dagen later moeten ze op transport naar Sobibor waar ze op 14 mei sterven.